

Alper Duman

İzmir Ekonomi Üniversitesi
alper.duman@izmirekonomi.edu.tr

Türkiye’de Servet 2: Servet Dağılımı ve Servet Dinamikleri

Servet eşitsizliğiyle vergiler yoluyla mücadele hem kamu kaynağı yaratır hem de sermaye birikimini destekler. Sonuçta kazanan Türkiye ekonomisi ve demokrasisi olur.

1. Servet ve Sermaye Ayrımı

Daha önceki yazılarımızdan hatırlayacağınız gibi servet ve sermaye ayrımı son derece önemlidir. Finansal varlıklar ve mücevherler servete girer ama sermaye değildir. Bodrum’daki yatlar da servettir ama tur hizmeti kullanıldığında sermaye olabilir. Uber için kullanılan kişisel arabalar da servetten sermayeye geçmiş olurlar.

Arsa servettir. Üstüne fabrika yapıldığında sermayeye dönüşebilir. Konutlar hem servet hem sermaye olarak sınıflanır, ama büyük ölçüde servet sayılmalıdır. Konutlardan alınan hizmet, bir üretim kategorisi diye kabul edilir ana akım iktisatta. Ancak bu uzun

dönemde ülke ekonomilerini ayakta tutan gerçek mal ve hizmet üretimine (araba yapmak ya da yazılım üretmek v.b.) benzemez.

Son dönemde gelişmiş ülkelerde servet ve sermaye farkının açıldığı ve buna paralel de sermaye birikim oranının ve verimlilik artış oranının düştüğü gözlenmiştir. Türkiye için bu durum çok daha dramatiktir.

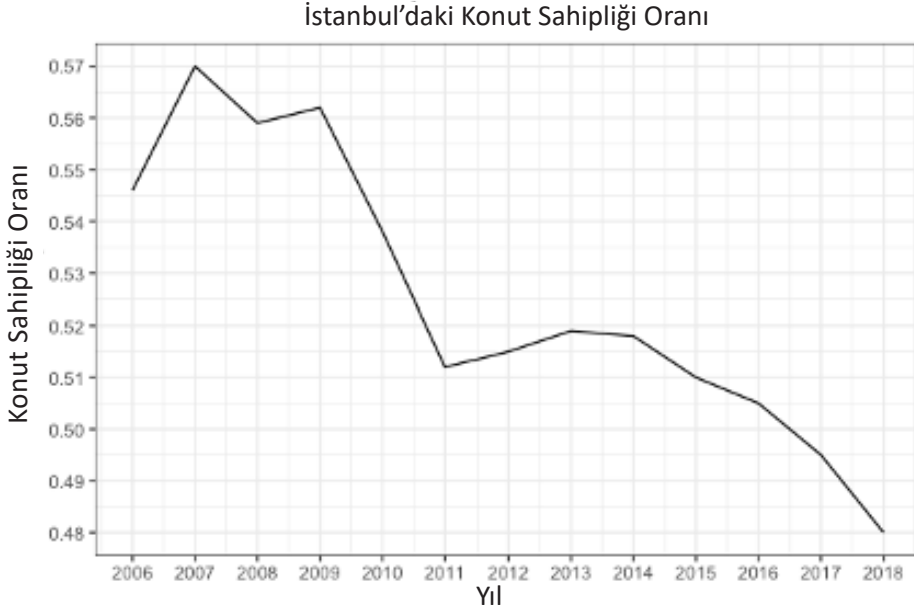
2. Servet Nasıl Dağılıyor

Kim bilir? Servet verisi olmadığı için dağılımı da bilmiyoruz. Ancak elimizde servetin son derece eşitsiz dağıldığına dair dolaylı ipuçları var. İdeal olan gelişmiş ülkelerdeki gibi servet hakkında verilerin (mesela e-devletteki

tapuların, bankalardaki mevduat ve fonların, şirket değerlerinin) biz iktisatçıların çalışabileceği bir veritabanına dönüştürülmesidir. Bunun kısa vadede gerçekleşmeyeceğini ne yazık ki biliyoruz. Seçimlerde ikinci tura girildiğinde dahi seçim sandık sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanmadığı bir ülkede servet verilerinin açıklanmasını beklemek naiftir.

2.1. Konut

Sözgelimi TCMB’nin yaptığı ama yayınlamadığı Hanehalkı Finansman ve Tüketim Anketi -2019¹ Tablo 5.1’e göre hanehalklarının %12,5’unun birden fazla evi var. Yani gayrimenkul zenginliği -ki en eşit dağılmasını beklediğimiz

kalem- son derece eşitsiz dağılım göstermektedir. Daha somut olarak 15 milyon civarı hane kendi evinde oturuyorken, geri kalan yaklaşık 25 milyon konut, bu 15 milyonun muhtemelen en zengin alt-grubu olan 3 milyondan az hanehalkının sahipliğindedir.

Konut sahipliği tüm Türkiye genelinde gittikçe azalmaktadır. İstanbul özelinde durum daha da kötüdür. Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi'nden yaptığımız hesaplamara göre İstanbul'da ev sahipliği yüzde ellinin de altındadır.

2.2. Arsa

Arsa ve araziye dayalı servet için elimizde neredeyse hiç veri yok. Tarla dağılımı üzerine bazı çalışmalar var ancak servetin büyük bölümünün şehirlere olduğu göz önüne alındığında daha da karanlıkta kalıyoruz. Henüz yayınlanmamış bir çalışma (Duman 2022) az da olsa

bu duruma ışık tutmaktadır. En büyük ticari internet platformunda 2021 yılı Şubat-Mart aylarında satışa çıkarılan 180 binin üstünde ilanı kazıma yöntemiyle indirilerek bir veritabanı oluşturdum. Buradan elde ettiğim bulgulara göre arsa ve araziye (satılık tarlalar da var veritabanında) servet gini katsayısını 0,69 olarak buldum. En üst %10'un payı %55 idi. Dağılım özellikle en üst %5'lik gözlem grubu için Pareto dağılımı idi. Sözelimi satış fiyatı en yüksek ve anlamlı ilan Antalya Serik'te 54 bin metrekare ve 2,7 milyar TL idi. Aşağıda güncel duruma örnek olarak İstanbul, Kartal'dan bir ilan kuyorum.

2021 yılındaki örneğe göre arsanın büyüklüğü daha küçük, ama metrekare fiyatı çok daha yüksek; yaklaşık 100 bin TL. Fiyatı 3,4 milyar TL. Medyan fiyat çok çok daha düşüktür. Medyan fiyat 2021 yılı için,

örneğin 385 bin TL idi. Buradan arsa ve arazi kaynaklı servet dağılımının son derece eşitsiz olduğu görülebilir.

2.3. Finansal Varlıklar

Finansal varlıklarda durum çok daha vahimdir. Hisse senetleri toplam varlığının %86'sı en zengin %3'ün sahipliğindedir². İnanılmaz ama gerçek!

Döviz ya da TL mevduatlarından uçurum daha korkunçtur. 2022 yılı içinde 760 bin mevduat sahibinin payı tüm mevduat toplamı içinde yüzde 69,3'e çıkmıştı³. Dikkat edin 40 milyon potansiyel mevduat sahibi içinde bu %2'den az bir oranı ifade eder. Eurobond, yatırım fonu ve diğer finansal varlıkların dağılımının aşağı yukarı bu minvalde olması beklenir. Eurobond için devasa bir eşik var. Bazı kağıtları almak için 100 bin dolar asgari servet gerekiyor.

KARTALDA SÜPER LOKASYONDA KONUT+TİCARİ ARSA

#1096188752

3.405.000.000 TL ③
m² Fiyatı: 97.286 TL/m²

İstanbul / Kartal / Cevizli Mah.

İlan No	1096188752
İlan Tarihi	30 Nisan 2023
Emlak Tipi	Satılık Arsa
İmar Durumu	Ticari + Konut
m ²	35.000
m ² Fiyatı	97.286
Ada No	Belirtilmemiş
Parsel No	Belirtilmemiş
Pafta No	Belirtilmemiş
Kakus (Emsal)	Belirtilmemiş
Cabari	Belirtilmemiş
Tapa Durumu	Belirtilmemiş

2.4. Şirket Sahipliği

Şirket hisse sahipliğinin piyasa değeri dağılımı hakkında Fortune ve Forbes en zenginler listeleri dışında hiçbir bilgimiz yok. Yüzbinlerce şirketin sahipleri kim, onu dahi bilmiyoruz. Şirketler halka açık olmadıklarında şirket sahiplerinin zenginliğini ölçmemize yardım edecek bilanço verileri de ulaşılmaz. Velakin bu kalemin de ultra eşitsiz dağılması gerekir; sonuçta şirket sahibi olanların toplam sayısı 1 milyon kişiyi geçmez. O bir 1 milyon içinden en zengin 500 kişi de muhtemelen toplam şirket hisse piyasa değerinin %50'sinden fazlasına sahiptir.

2.5. Simülasyon

Toplam serveti 8 trilyon dolar alıyorum. Yani 800 milyar dolarlık GSYH'nın 10 katı. Bu toplam varlık üç ana kategoriye dağıtıyorum. Gayrimenkul (yani arsa ve konut) 4 trilyon dolar.

Finansal servet 2 trilyon dolar ve şirket sahipliği de 2 trilyon dolar. R yazılımında vektörler tanımlayıp bu üç kategoride tahmini olarak hesapladığımız servet dağılımına göre kişilere servet değerleri atıyorum. Sözelimi, gayrimenkul için durum şu. Vektördeki en zengin %10, toplam gayrimenkul servetinin %55'ini alıyor. En alttaki %50 ise sıfır. En üstteki %10'un toplam serveti 2,2 trilyon dolar ediyor. Geriye kalanı ortadaki %40'a eşit şekilde bölüyorum. bu durumda gayrimenkul servetinde gini katsayısı 0.675 çıkıyor.

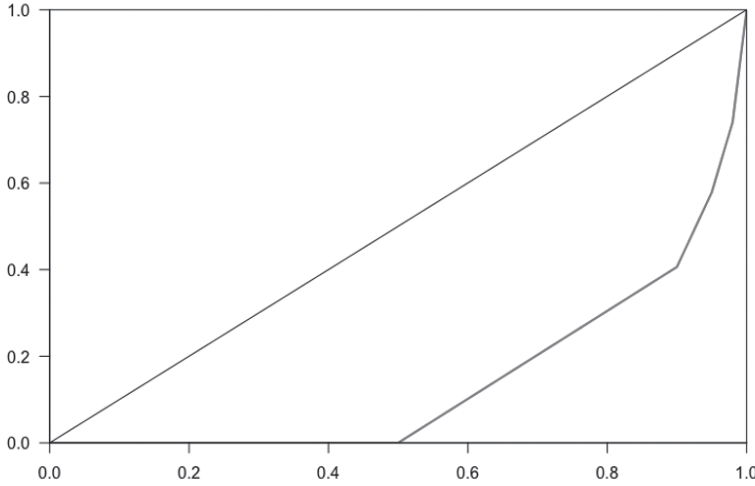
Finansal servet en eşitsiz dağılan servet türü. Mevduatlar, fonlar, eurobond'lar ve tahviller bir avuç kişinin elinde aslında. En zengin %2'ye finansal servetin %69'unu atıyorum. En alttaki %50'nin payına yine sıfır düşüyor. Geriye kalan %48'ye de toplam finansal servetin %31'ini eşit şekilde dağıtıyorum. Bu

dağılımların gruplar içinde eşit olmadığını biliyorum. Aslında yaptığım servet eşitsizliği için bir alt sınır. En üst gruplarda gelir ve servet dağılımının Pareto dağılımına yakın olduğu dolayısıyla fazlasıyla eşitsizlik barındırdığı bilinen bir olgu. Bunu da dikkate alsaydım servet eşitsizliği çok daha fazla çıkacaktı. Finansal servet gini katsayısı bu haliyle bile 0,825 çıkıyor.

Son olarak da şirket sahipliğinden doğan servet olarak 2 trilyon TL'yi şu şekilde dağıtıyorum. En zengin %5 yarısını alıyor. En alttaki %50'nin payına yine sıfır servet düşüyor. Geriye kalan %45'ise 1 trilyon doları eşit şekilde paylaşıyor. Şirket sahipliği gini katsayısı 0,70 olarak bulunuyor.

Son olarak bu üç kategoride oluşturduğum vektörleri toplayarak toplam servet vektörüne ulaşıyorum. En zengin %10'un toplam servetteki

Lorenz Eğrisi: Toplam Servet

payı %59,4. Gini katsayısı da 0,714. Toplam servet için Lorenz eğrisi şu şekilde.

3. Elalem Ne Diyor

Türkiye kendi istatistiklerini üretmeyince elalem boş durmuyor. Onlar kendi varsayımları ve modellerine dayanarak Türkiye’de servet ve servet dağılımı üzerine veriler üretiyorlar. Bunlardan biri de World Inequality Database⁴.

WID’in servet eşitsizlik hesaplamalarıysa görece daha tutarlı geliyor bana. Türkiye’deki arsa değerlerinden hesapladığım servet eşitsizlik Gini katsayısı 0.70 ki, WID değeri de bundan çok uzak değil. En zengin %10’un payı yüzde 67. İki ölçüt aynı değil ama eşitsizliğin derinliği hakkında verdikleri sinyal örtüşüyor. Üstelik Credit Suisse verilerinden de Gini katsayısını 0.71 olarak bulmuşlar (Davies v.d. 2010).

4. Stiglitz Modeli

Gelir ve servet eşitsizliğini açıklamak üzere Josep Stiglitz (2015) tarafından sunulan bir modele bakalım.

$$Q = F(K, L) + R$$

Üretim ya da gelir klasik bir üretim fonksiyonundan gelen gelir ve “toprak” getirisi, olsun. Fonksiyonda sabit ve dışsal belirlensin. Üretim fonksiyonunu ölçeğe göre sabit getirili kabul edelim. Servet, bu durumda aşağıdaki gibi yazılabilir ve sermaye getirisi eşit kabul edilerek

$$W = K + R/r = K + R/F_K$$

Türevi alarak

$$\frac{dW}{dK} = 1 - RF_{KK}/F_{KK}^2$$

bulabiliriz. Üretim fonksiyonunu elastikiyeti 1 olan ve sermaye katsayısı α olarak alırsak

$$\frac{dW}{dK} = 1 + \frac{R(1 - \alpha)}{Q\alpha}$$

diye basitleştirebiliriz. Bu ifade sermaye stok artışından daha fazla servet artışı olacağını gösterir. Sağdaki ikinci terimin negatif olma olasılığı yoktur. Eğer artan servet en zengin yüzde 10 ya da yüzde 1’in elinde toplanıyorsa, servet eşitsizliğinin büyümesi kaçınılmazdır. Bu durumu engelleyecek en önemli mekanizma vergilendirmedir. Toprak getirisinin vergilendirildiği durumda servet

$$W = K + (1 - t^L)R/r = K + (1 - t^L)R/F_K$$

olacaktır ve türevden elde edilen ikinci terim küçülecektir.

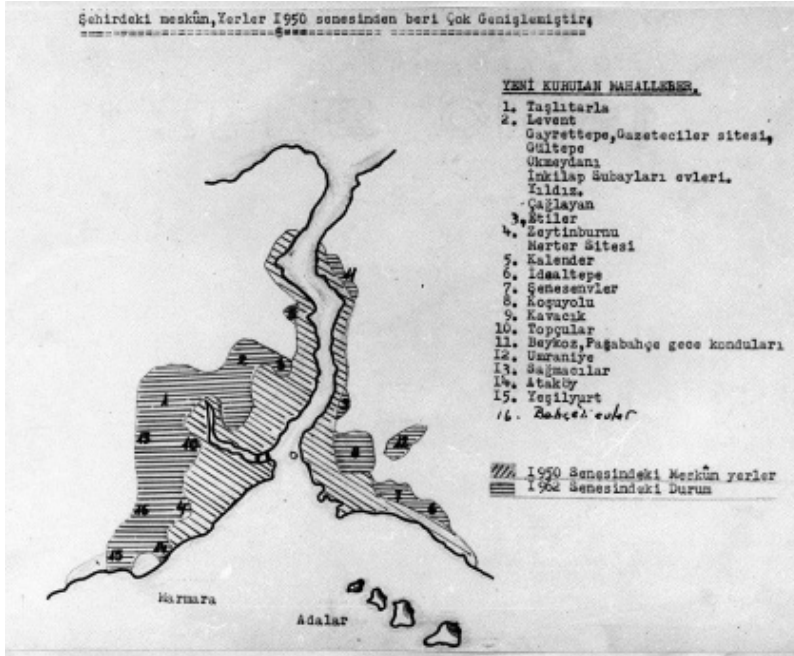
Genel duruma odaklanalım.

Dışsal olarak ele aldığımız toprak rantı siyasi (emsal oranlarının artırılması) ya da iktisadi (yabancılar satış) yoluyla yükseldiğinde servet ve sermaye stok farkı açılacaktır. Benzer şekilde toprak rantına konulan vergi düşükse de aynı durum ortaya çıkacaktır. Toplam gelir içinde toprak rantı oranı arttıkça da, yükselirse, servet sermaye stokundan ayrışacaktır.

Tüm bunlar genelde son 60 yılda ama özelde son 20 yılda Türkiye ekonominde gerçekleşen süreçlerdir.

5. Kıssadan Hisse

Türkiye Ekonomisi dersimdeki öğrencilerime şu örneği veririm. Arçelik şirketini alın. 68 sene önce bu şirketi kurmak yerine Levent mahallesindeki arsaları aldığınızı düşünün. Günümüze gelin. Arçelik’in

toplam piyasa değeri ve 6 yıllık karlarının kümülatif şimdiki değerini Levent'teki toplam arsa değerinin şimdiki değeri ile karşılaştırın. Hangisi sizce daha yüksektir?

Türkiye ekonomisinde ne yazık ki siyaset dinamiklerinin mali belirleyicisi gayrimenkul rantları olduğu için gayrimenkul vergisi yok gibi bir şeydir. Sermaye stoku kadar vergilendirilse ve imar kanunları harfiyen uygulansa servetin büyük kısmı gayrimenkul ve arsa yerine üretime yönelik sermaye stokunda dolayısıyla şirket hisse piyasa değerlerinde ve finansal varlıklarda olurdu.

Servet eşitsizliğiyle vergiler yoluyla mücadele hem kamu kaynağı yaratır hem de sermaye birikimini destekler. Sonuçta kazanan Türkiye ekonomisi ve demokrasisi olur. Demokrasiden ne kaldıysa artık!

Kaynaklar

Duman, Alper (2022), "Land Value Based Wealth Inequality in Turkey", mimeo

Stiglitz, Joseph (2015), "The New Theoretical Perspective on the Distribution of Income and Wealth among Individuals: Part IV Land and Credit", NBER Working Paper Series 2192, <https://www.nber.org/papers/w21192>

Son Notlar

1. Bkz. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7d740a9c-694d-4537-884f-dc51f6e56fd4/wp2201.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-CE-7d740a9c-694d-4537-884f-dc51f6e56fd4-o1QgyUx>
2. bkz. <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/hisse-senedinin-86si-36ninelinde/676147>
3. bkz. <https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/milyoner-sayisi-katlandi-hesabinda-1-milyon-tl-ve-ustu-para-bulunan-kisi-sayisi-yuzde-82-artti-202129>
4. İşin acı tarafı bu veritabanından elde edilen sonuçları kullananların (bazı durumlarda kendim de dahilim bu gruba) verilerin içine pek girmeyip varsayımların ikna ediciliğine dikkat etmemesidir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi WID veritabanında en zengin yetişkin yüzde birin eşik zenginlik değeri 2021 yılında 750 bin TL olarak varsayılmış. Takdir edersiniz ki bu inanılmaz düşük bir tutardır. Ortalama bir evin fiyatı 2021 yılında bu tutar kadardı. Bkz. <https://wid.world/country/turkey/>